

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.006>**Шморгун Олександра Олександрівна¹****1.** кандидат філософських наук, старший науковий співробітник*Центр гуманітарної освіти НАНУ, УКРАЇНА*

До проблеми перекладу філософської термінології у творах А. де Сент-Екзюпері: екзистенційно-феноменологічний вимір

АНОТАЦІЯ. Творчість Антуана де Сент-Екзюпері, хоча й не належить формально до екзистенціалізму, все ж розглядається крізь призму цього філософського напрямку. Його роботи, зокрема «Пілот війни», порушують питання боротьби, людського духу та особистої відповідальності, що співзвучні із темами екзистенціалістів. Однак неточності в перекладі роблять аналіз його текстів складним, призводячи до помилкових інтерпретацій. Важливо враховувати відмінності між релігійним та нерелігійним екзистенціалізмом, оскільки творчість Екзюпері, ближча до поглядів Мартіна Гайдеггера, відзначається антирозумовою, а іноді й антиінтелектуалістською установкою, спрямованою на безпосереднє переживання буття.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: екзистенціалізм; феноменологія; Антуан де Сент-Екзюпері.

DOI <https://doi.org/10.36074/Lingua.issue2.006>

Oleksandra Shmorhun¹

1. Ph.D. in Philosophical sciences, Senior researcher
Center for Humanitarian Education of NASU, UKRAINE

To the problem of translating philosophical terminology in the works of A. de Saint-Exupéry: existential-phenomenological dimension

ABSTRACT. The work of Antoine de Saint-Exupéry, although it does not formally belong to existentialism, is nevertheless considered through the prism of this philosophical trend. His works, in particular "War Pilot", raise questions of struggle, the human spirit and personal responsibility, which resonate with existentialist themes. However, inaccuracies in the translation make the analysis of his texts difficult, leading to erroneous interpretations. It is important to consider the differences between religious and non-religious existentialism, since Exupéry's work, closer to the views of Martin Heidegger, is marked by an anti-rational and sometimes anti-intellectualist attitude aimed at the direct experience of being.

KEYWORDS: *existentialism; phenomenology; Antoine de Saint-Exupéry.*

Творчість видатного письменника-гуманіста А. де Сент-Екзюпері, хоча формально і не належить до філософії екзистенціалізму, але протягом всього періоду досліджень цієї філософської течії як західними, так і вітчизняними критиками так чи інакше негласно зараховується до неї за колом освітлюваної в ній смисложиттєвої проблематики і, особливо, за тим світоглядним впливом, який вона справила на загальну «екзистенційну установку», що стихійно виникла окупованій Франції під час другої світової війни [6, с.309]. Разом з тим, неточності перекладів творів А. де Сент-Екзюпері, які здійснювалися без урахування філософської специфіки його текстів, дуже утруднюють аналіз екзистенційних вимірів його творчості, а інколи навіть призводить до оцінок, протилежних реальному стану речей.

Так, наприклад, відомий дослідник Е.Соловйов у своєму критичному нарисі «Екзистенціалізм (історико-критичний нарис)» намагається підігнати творчість А. де Сент-Екзюпері, і, насамперед, його повість «Пілот війни» (ми вважаємо доцільним саме такий переклад) під власну, заздалегідь створену концепцію «стоїчного антиісторизму» та екстатичної безрозсудної боротьби проти історії без надії на перемогу, – як провідні риси згаданої стихійної екзистенційної установки в окупованій Франції. Так, починає свій аналіз Е.Соловйов, «автор ніде не ставить питання, чи варто боротися проти фашизму, чи відповідає ця боротьба вимогам історичної доцільності. Спротив є для нього безумовною особистою дією, що не потребує для свого виправдання ніякої теорії історичного прогресу. Існує лише питання про те, як можливе це історичне безумство: «Ми знаємо, що все втрачено. Тоді навіщо ми продовжуємо вмирати?» [6, с.309] Також Е.Соловйов зазначає, що А. де Сент-Екзюпері не намагається заперечувати колабораціоністську «логіку» і аргументацію, суть якої зводилась до того, що Франція не готова до війни і що війна для неї означатиме катастрофу і наводить наступний уривок: «Логіки мали слухність. Війна для нас означала катастрофу. Але хіба повинна була Франція, боячись поразки, не прийняти бою? Не думаю. Франція інтуїтивно прийшла до такої ж думки – ніякі

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

застереження не примусили її ухилитися від бою. Дух у нашій країні взяв гору над Розумом» [6, с.336]. Аналізуючи цей уривок, Е.Соловйов зазначає, що, мовляв, «Екзюпері користується філософськими категоріями дилетантськи неточно: те, що він називає «розумом», набагато точніше описується гуссерлівським поняттям «досвідна інтуїція» або ясперсівським «примусова істина свідомості взагалі». «Дух» Екзюпері – це знову ж таки не те, що розуміла під духом класична філософія, а швидше за все «doxa», «життєва віра» або «екзистенція». Мислення Екзюпері, хоча воно і не є одним із відростків на гіллястому дереві феноменології, вкорінене саме в цій проблемі, для формулювання якої ніби зарані призначалися феноменологічні та екзистенціалістські категорії» [6, с.311].

Отже, у результаті, ми отримуємо своєрідні категоріальні пари: «досвідна інтуїція» – «життєва віра» (у феноменології); «примусова істина свідомості взагалі» – «екзистенція» (у екзистенціалізмі); «Розум» – «Дух» (у А. де Сент-Екзюпері), які ніби-то мають відповідати одна одній. Як ми покажемо далі, в таких протиставленнях є багато неточного і навіть хибного, однак саме критичний аналіз цих категоріальних пар дозволяє досить чітко окреслити реальну світоглядну позицію А. де Сент-Екзюпері у її зв'язках з феноменологією та екзистенціалізмом.

Тут і виникають найперші складнощі пов'язані із неточністю перекладу. Те, що у згаданому уривку перекладено як «Розум», у А. де Сент-Екзюпері звучить як «Intelligence», що, на нашу думку, набагато адекватніше було б перекласти як «Інтелект».

Тепер спробуємо розглянути ту пару категорій, які відносяться до філософії екзистенціалізму. Е.Соловйов тут звертається до К.Ясперса, з його «примусовою істиною свідомості взагалі», якому протистоїть термін «екзистенція». Хоча в цілому аспект протистояння людської екзистенції раціоналістичному суб'єкт-об'єктному розподілу світу характерний і для релігійного, і для нерелігійного екзистенціалізму, саме розуміння терміну «екзистенція» принципово відрізняється в межах цих двох основних екзистенціалістських течій. Для релігійних екзистенціалістів, яким

був К.Ясперс, «екзистенція» покликана «зняти» протиріччя людського існування у безумовній єдності з богом. У нерелігійних же екзистенціалістів, вона буквально спирається на ніщо, протиріччя між людиною і обезбоженим світом ніяким чином не знімається і не усувається, більше чого значною мірою нерелігійний екзистенціалізм бачить свою задачу навіть у культивуванні цього протиріччя, щоб на його тлі виразніше висвітлити основоположні характеристики людської екзистенції. Оскільки А. де Сент-Екзюпері неодноразово зазначав, що для нього неможливий к'єк'єгорівський «стрибок у віру», практикований релігійними екзистенціалістами, то, на нашу думку, проводити порівняльний аналіз між його «Духом» та «екзистенцією» у розумінні К.Ясперса, як мінімум, недоцільно, зате однозначно є сенс проводити такий порівняльний аналіз із залученням трактовки «екзистенції» нерелігійними екзистенціалістами і, насамперед М.Гайдеггером, що ми спробуємо зробити нижче.

І нарешті, основна хиба Е.Соловйова полягає, на наш погляд, у безоглядному ототожненні екзистенціалістських та феноменологічних категорій. Насправді філософська проблематика, для якої призначалися феноменологічні та екзистенціалістські категорії ніколи не була тотожною, як це подає Е.Соловйов, більше того, вона багато в чому стала протилежною, в ході екзистенціалістського переосмислення теоретичних засад феноменології. І зачинателем цього переосмислення став безперечно найближчий учень Е.Гуссерля, – М.Гайдеггер.

Адже, не дивлячись на гасло «Назад до речей!» феноменологія була орієнтована насамперед на вивчення процесів свідомості, а Е.Гуссерль на пошук несуперечливих основ мислення (недаремно він починав як математик), що врешті-решт привело його до «відкриття» «трансцендентального еґо», що фактично перекреслило його попереднє відкриття «потoku свідомості» [3, с.122]. І в цьому контексті дуже симптоматично, що у своїх «Картезіанських медитаціях» Е.Гуссерль називає феноменологію неокартезіанством, а, А. де Сент-Екзюпері, який сам був прихильником Р.Декарта, до речі, саме у переважанні «картезіанських цінностей» вбачає

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

причину втрати того, що він називає «Духом», про що мислитель згадує як у «Пілоті війни», так і у «Листі до генерала Х».

І саме це протистояння раціоналістичній інтелектуалістській складовій феноменології склало суть її критики з боку екзистенціалізму, і насамперед М.Гайдеггера. Так, уже в першій післявоєнній лекції, прочитаній 1919 року, що мала назву «Ідея філософії та проблема світогляду», М.Гайдеггер, як зазначає відомий дослідник його творчості Р.Сафранскі, говорить про те, що феноменологія Е.Гуссерля описує «лише ті види *данності*, які відкриваються свідомості, що має теоретичну установку. Однак, в дійсності, ми в нашому «*переживанні оточуючого світу*» маємо теоретичну установку лише у виключних випадках. «*Початкова установка переживання*» є чимось зовсім іншим (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.139]. Отже, на думку М.Гайдеггера, Е.Гуссерль також не зміг уникнути абсолютизації теоретичного начала. «Одержимість теоретичним началом, що глибоко в'їлася в нас є... великою поміхою, що заважає оглядати ту сферу, де панує переживання оточуючого світу» [3, с.143]. А процес «погресуючого згубного інфікування оточуючого світу теоретичним началом» Гайдеггер називає «втратою життя» («знежиттєвленням») [3, с.143]. Ці міркування дуже співзвучні з роздумами А. де Сент-Екзюпері, які він висловив ще у 1938 році (за чотири роки до виходу друком «Пілота війни») у статті з промовистою назвою «Треба надати сенс людському життю»: «До чого жалюгідне уявлення про культуру духу у того, хто думає, що вона ґрунтується на знанні формул, на запам'ятовуванні досягнутих результатів. Самий посередній учень Політехнічної школи, що закінчив курс останнім, знає про природу та її закони більше, ніж Декарт, Паскаль і Ньютон. Але ніколи йому не прийде такий поворот думки, які приходили в голову Декарту, Паскалю і Ньютону. Бо у тих спочатку виховували душу... Ньютон – це перш за все людина. Він став дзеркалом Всесвіту – слухав, як говорять однією мовою достигле яблуко, що падає в саду, та зорі липневої ночі. Для нього наука була життям (курсив мій. – О.Ш.)» [5, с.84].

Отже, як для переосмислення феноменологічної настанови

М.Гайдеггером, так і для А. де Сент-Екзюпері, швидше, характерна докорінна антиінтелектуалістська установка, в якій «утримання від суджень» покликане звільнити людину не для пошуку першооснов мислення у «чистій свідомості», а для повноти і цілісності переживання світу та себе в ньому. Не важко помітити й те, що така установка уже напрямку примикає до художнього методу освоєння дійсності, який багато в чому дозволяє реалізувати це прагнення безпосереднього схоплення речей як «більш суших» (М.Гайдеггер) значно ефективніше, аніж філософські спекуляції. І в цьому сенсі, на нашу думку, варто говорити про певні феноменологічні аспекти художньої творчості А. де Сент-Екзюпері.

Однак, хоча «Гуссерль реабілітував феномени і повернув нам гостроту сприйняття різних видів контактів з сущим, але він ніколи не ставив питання, в якому сенсі «сущим» є сама людина» [3, с.126], – зазначає Р.Сафранскі. І саме це стало головним питанням для філософії екзистенціалізму і центральною проблемою «Буття і часу» М.Гайдеггера.

На думку М.Гайдеггера, на відміну від решти сущого, людина співвіднесена зі своїм власним буттям, якимось до нього ставиться. Цю співвіднесеність мислитель називає «екзистенцією». З одного боку вона дійсно має екстатичний вимір постійного виходу за власні межі у пошуках самореалізації, як справедливо зазначає Е.Соловйов у своєму нарисі. Вираз «я існую» означає для М.Гайдеггера не те, що «я є в наявності», а те, що я «повинен себе існувати», я не тільки живу, а й повинен вести своє життя [3, с.178]. Екзистенція – це особливий вид буття, яке не просто «є», «присутнє», воно знаходить себе «ось тут». Із цього випливає знаменита гайдеггерівська категорія «присутності», «ось-буття» або Dasein.

Отже, людське буття можна зрозуміти тільки виходячи зі смислу його самореалізації, яка можлива через постійне «неспання ось-буття заради самого себе» [3, с.179] і саме з цією уже, швидше, суто екзистенціалістською, а не феноменологічною настановою корелює той зміст, який вкладає А. де Сент-Екзюпері у поняття «Дух»: «Є тільки одна проблема, – пише він у «Листі до генерала Х», – знову відкрити

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

життя духу, яке ще вище за життя інтелекту, єдине, що може задовільнити людину... І життя духу починається там, де буття «ось» (un être "un") конституюється над матеріалами, із яких воно складається» [1], [7, с.193]. Тут знову ж таки необхідно зробити уточнення з приводу перекладу: словосполучення «un être "un"» прийнято перекладати як «видиме» буття», хоча, на наш погляд, такий переклад є неточним, оскільки французьким відповідником «видимого буття» було б «un être visible». Вочевидь А. де Сент-Екзюпері мав на меті підкреслити саме конкретний момент «схоплення» цього духовного життя, як наявного тільки «ось» і в цей момент часу, коли воно народжується з матеріального і одночасно перевищує його. Саме тому, запропонований нами переклад, на нашу думку, є більш адекватним і дозволяє простежити кореляцію такого з «ось-схоплення» з Dasein М.Гайдеггера, хоча, безумовно, і без будь-якого заклик до безоглядного ототожнення мислення А. де Сент-Екзюпері з екзистенціалістською термінологією.

Разом з тим, існує і нетранзитивний вимір «екзистенції» («присутності»), який М.Гайдеггер називає «закинутістю». До таких нетранзитивних, основоположних структур «буття-в-світі» відноситься, зокрема, та обставина, що людина вкорінена в історії свого народу в його долі та його спадщині [3, с.239]. Людина не може обирати народ, до якого вона належить, не може обирати мову, яку чує від народження, колискові пісні, що їй їх співає мати, вона «кинута» в народ, від народження належить до історії, традицій і культури цього народу. М.Гайдеггер називає «долею» таку включеність індивідуальної присутності у спільність народу. «Але, ця причетність, як і інші види самореалізації, може проживатись по-різному – істинно і неістинно (або «автентично» та «неавтентично», як дослівно у М.Гайдеггера, – О.Ш.) Присутність може усвідомлено прийняти долю власного народу... тоді вона буде готова розділити цю долю і нести за неї відповідальність; вона зробить справу народу своєю справою – і навіть за необхідності пожертвує заради нього своїм життям (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.288]. Однак це в жодному разі не означає, що індивід повинен відмовлятися від

відповідальності перед самим собою. Істинний зв'язок з народом є завжди одночасно зв'язком з самим собою, з власною самістю. «І навпаки, «неістинно» поводить себе той, хто шукає причетності до народу лише для того, щоб втекти від власної самості; в його сприйнятті *народ* буде нічим іншим, крім світу «знеособлених людей» (*Man*) (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.288]. Цікаво, що А. де Сент-Екзюпері у своєму розумінні «Духу» також певним чином поєднає одночасно і транзитивний, і нетранзитивний вимір «екзистенції» М.Гайдеггера саме у його вимірі зв'язку з Батьківщиною, бо ж для нього найпершими проявами духовного життя є «любов до дому», «сільське свято», «культ померлих» [5, с.193]. Блискучі міркування на цю ж тему можна також знайти в уже згадуваній статті «Треба надати сенс людському життю» [5, с.84-89].

І саме в цьому намаганні пережити свій зв'язок з народом як істинний (аутентичний), а не у постульованому Е.Соловйовим «стоїчному антиісторизмі» полягає суть екзистенційних пошуків у «Пілоті війни». Для того, щоб переконатися в цьому достатньо навіть просто уважно перечитати той його уривок, який Е.Соловйов цитує на підтвердження своєї тези. «Мене вражає та безмежна готовність, – пише А. де Сент-Екзюпері, – з якою ми закриваємо очі й вуха. Вражає наша безнадійна боротьба проти очевидності. Все вже ні до чого, а ми висаджуємо в повітря мости, аби тільки продовжувати гру. Палимо справжні села, аби тільки продовжувати гру. І наші люди вмирають, аби тільки продовжувати гру... Той, хто висаджує в повітря міст, не може зробити цього без огиди. Цей солдат не затримує ворога, він лише перетворює міст на руїну. *Він руйнує свою країну, аби тільки мати гарну карикатуру війни* (курсив мій. – О.Ш.). Треба, щоб те, заради чого спалюють село, було варте самого села. Але тепер значення спаленого села стало тільки карикатурою на значення» [4, с.313]. Уже тут впадає в око невідповідність висновкам Е.Соловйова, адже виходячи з наведеного уривку, цілком очевидно, що А. де Сент-Екзюпері, вважає «екстатичну» та «антиісторичну» боротьбу «без надії на перемогу» безплідною та беззмістовною. Це враження іще більше посилюється при занурені в контекст, із якого

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

взято цей уривок. Так у цьому ж розділі А. де Сент-Екзюпері пише: «од вершини до самого низу цивільної і військової ієрархії, од водопровідника до міністра, від солдата до генерала – всі відчувають ніби докір сумління, якого ніхто не може і не наважується висловити» [4, с.312]. Тому, що «жертвопринесення втрачає всю свою велич, якщо воно стає тільки пародією або самогубством... Але ось палають села заради гри у війну, заради неї ж вирубують парки і приносять в жертву екіпажі (літаків – *О.Ш.*), і навіть посилають піхоту з багнетами проти танків. І тоді стає невимовно кепсько. Бо все це ні до чого» [4, с.312, 311]. Доповнюють враження змальовані А. де Сент-Екзюпері в наступних розділах жахливі картини евакуації, як у буквальному сенсі смертельного розриву народу зі своєю Малою Батьківщиною, що приводить до хаосу та роз'єднаності, втрати людьми, за М.Гайдеггером, своєї «самості», «автентичності», перетворення на безликий натовп «das Man».

Разом з тим, уже на перших сторінках «Пілота війни» А. де Сент-Екзюпері дає вичерпне формулювання щодо відправної точки своїх екзистенційних пошуків, яке чомусь залишилось поза увагою Е.Соловйова: «Прийшов час, як оце зараз, коли я більше не розумію моєї країни. Країна – це не сума земель, звичай, матеріальних предметів, які завжди може охопити мій інтелект. Це – Буття (*Être*). І прийшов час, коли я сліпий до проявів Буття» [2, р.219]. Тут знову доводиться повертатися до проблеми філософського перекладу текстів А. де Сент-Екзюпері. Зазвичай, слово «*Être*» у перекладах передають як «Суть» чи «Сутність». Дієслово «*être*» дійсно може перекладатися у якості іменника як «істота», «суть» чи «сутність». Однак, у філософській традиції для вираження сутності як головного, непорушного, того, що не піддається змінам, існують усталені терміни такі, як «essence» та «substance», якими А. де Сент-Екзюпері також послуговується у «Пілоті війни». Однак, всі три терміни – «*Être*», «substance» та «essence» – перекладачами зазвичай перекладаються як «суть» або «сутність», що, на нашу думку, неприпустимо. В даній розвідці немає можливості та потреби переглядати всі випадки такого хибного перекладу, але важливо навести одну знакову цитату

з «Пілота війни», яка, на нашу думку, дозволяє уловити розрізнення між «être» (буттям) та «substance» (суттю, сутністю), як його бачив сам А. де Сент-Екзюпері: «Мені тут зовсім не йдеться про те, щоб знецінити підходи інтелекту чи перемоги свідомості. Я захоплююся світлими умами. Але чого варта людина, якщо в неї нема суті (substance)? Якщо вона тільки вигляд, а не буття (être)?» [2, p.298] Отже, в рамках антиінтелектуалістського підходу А. де Сент-Екзюпері, із якого випливає його розуміння природи людини та «Духу», саме буття (être) є вищим проявом сутності (substance) або природи людини. Це вказує на те, що переклад «être» як «буття» більш точний і передає спорідненість бачення буття А. де Сент-Екзюпері з трактовкою нерелігійними філософами-екзистенціалістами екзистенції, як одночасно способу і сенсу буття.

Як для А. де Сент-Екзюпері, так і для М.Гайдеггера аутентичний зв'язок з власним народом є запорукою аутентичної екзистенції, реалізації власного неповторного сенсу життя. Однак цей зв'язок іще потрібно віднайти, причому не на рівні відсторонених теоретичних спекуляцій, а на рівні безпосереднього переживання, що зачіпає все єство людини, переживання як «ось-буття», «присутності». І саме пошук цього зв'язку, а не знову ж таки «стоїчний антиісторизм» насамперед спонукає А. де Сент-Екзюпері ризикувати життям за штурвалом літака. І саме про це він пише з незаперечною щирістю на сторінках «Пілота війни». Адже «натовп, якщо в ньому є хоч одна людина, яка у своїй свідомості об'єднала його, вже не безладний» [4, с.368]. І саме після смертельно небезпечного польоту над Аррасом, мислитель пише про те, що в ньому самому народжується Людина, яка «подивилась на той безладний натовп і побачила в ньому народ. Свій народ» [4, с.374].

Саме рішучість «бути собою», вести аутентичне буття дозволяє побачити в інших здатність екзистувати і поєднатись з ними на основі найглибших вимірів буття, що М.Гайдеггер називає «власною» взаємністю на противагу «невласній» взаємності натовпу. Цією «власною взаємністю» по суті є екзистенційне братерство через спільне переживання зв'язку з Батьківщиною, даною тобі від

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

народження, яке блискуче описує А. де Сент-Екзюпері у «Пілоті війни»: «Братами можна бути тільки в чомусь. Якщо немає вузла, яким люди були б зв'язані до купи, вони стоятимуть одне біля одного і не будуть об'єднані між собою. Не можна бути просто братами. Мої товариші і я – брати в групі 2/33. Французи – брати в самій Франції» [4, с.378].

Із відчуття братерства народжується і відчуття відповідальності кожного за спільну долю: «Щоб бути, треба спочатку взяти нас себе відповідальність, – пише А. де Сент-Екзюпері на сторінках «Пілота війни», – Я не нарікаю на інших французів, бо відчуваю себе невіддільним від Франції... Кожен відповідає за всіх. Франція була відповідальна за весь світ. Франція могла подати всьому світові приклад, який об'єднав би цей світ. Якби Франція зберегла б аромат Франції, саяво Франції, вона для всього світу стала б оплотом опору. Тепер я відмовляюсь від своїх докорів світові. Якщо йому не доставало душі – нею мала стати Франція» [4, с.371]. У цих рядках А. де Сент-Екзюпері наповнює реальним життєвим змістом гайдеггерівське визначення долі, як присутності, «в якій вона... *передає* себе собі самій в успадкованій, але всеодно обраній можливості (курсив автора. – О.Ш.)» [3, с.384]. І тільки у такому, уже свідомому виборі Батьківщини, успадкованої від народження, можливе, на думку М.Гайдеггера, виникнення народу як особливої історичної спільності.

І в цьому контексті дуже симптоматично, що в роки другої світової війни М.Гайдеггер в центр своїх філософських роздумів ставить саме Батьківщину, осмислену через мистецтво. Не випадковий і вибір у якості об'єкту філософської інтерпретації поезій Ф.Гельдерліна, якого справедливо називають «бічним пагоном романтизму», який, разом з тим, з'явився раніше за дерево. Ось як описує М.Гайдеггер екзистенційну суть гельдерлінівського «Повернення на Батьківщину» у лекції прочитаній 6 червня 1943 року у Фрайбурзькому університеті з нагоди 100-річчя з дня смерті поета: «...найвластивіше батьківщині, «німецьке» заховано... Це... є таємний заклик до «інших» у вітчизні стати слухаючими, щоб почати вчитися

пізнання сутності батьківщини. Ці «інші» мають навчитися розмірковувати, обмірковуючи таємницю приховуючої близькості... Тоді є повернення на батьківщину... це повернення *на батьківщину* є *майбутня історична сутність німців* (курсив мій. – О.Ш.)» [9, с.45,55,57]. В задачі нашої розвідки не входить досліджувати всі трагічні перипетії співпраці М.Гайдеггера з нацизмом, але варто зазначити, що будучи в часи приходу нацизму до влади уже зрілим філософом, він безперечно сформувався на ґрунті саме традиції романтично-екзистенційного патріотизму [10], на якому, як це переконливо показано в нещодавно опублікованій книзі Н.Старгардта «Мобілізована нація: Німеччина 1939-1945» [7], часто-густо буквально паразитувала нацистська влада, намагаючись пристосувати його до своїх ідеологічно-пропагандистських цілей.

Цікаво й те, що М.Гайдеггер, для якого в цілому характерний інтерес до негативно емоційнозabarвлених станів психіки, таких як жах, тривога, нудьга, трактує слідом за Ф.Гельдерліном, переживання Батьківщини як переживання «близькості до найрадіснішого». «Оберігати тайну приховуючої близькості до найрадіснішого та, оберігаючи, розгортати її, – пише філософ, – ось у чому полягає турбота повернення на батьківщину» [9, с.55]. А. де Сент-Екзюпері теж пов'язує переживання батьківщини з відчуттям радості та повноти життя. Досить звернутись до опису характерних сцен братерства у розділі XXII «Пілота війни» [4, с.358-359] або у розділі V «Листа до заручника» [5, с.178-180]. У «Листі до заручника» зустрічаємо ми і образ посмішки, як особливого прояву людської взаємності, «посмішки, заради якої підеш на смерть» [5, с.180]. Однак, у «Пілоті війни» поетизація посмішки сільської дівчини (романтична традиція здавна оспівує Батьківщину в образі жінки) уже піднімається до висот квінтесенції екзистенційного патріотизму: «Її усмішка видалася мені прозорою, і через ту усмішку я побачив своє село. Через село – свою країну. Через свою країну – інші країни» [4, с.385].

Отже, як бачимо на прикладі аналізу філософії М.Гайдеггера та екзистенційних вимірів творчості А. де Сент-Екзюпері (твори якого,

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

зокрема «Пілота війни» читали, до речі, солдати як Франції, так і Німеччини), що фундаментом їх спорідненості є зовсім не таке собі історичне безгрунтярство, в якому «історичні декорації» є лише малозначущим тлом для реалізації особистістю своєї екзистенції, а, швидше, апеляція до значно глибших форм «історичності», аніж марксистський історичний прогресизм (з позицій якого їх критикує Е.Соловйов у своєму нарисі), що беруть витoki у традиціях романтизму та «Весни народів». Саме доба романтизму остаточно розкрила перед людиною глибини її абсолютно неповторного внутрішнього світу, а «Весна народів» відкрила непотворне екзистенційно-особистісне ставлення до Батьківщини і співвітчизників, як своєрідне віддзеркалення власної неповторності.

REFERENCES:

- [1] Saint-Exupéry A. de. (1943) *Lettre au général X...* https://nd-chretiente.com/dossiers/pdf/articles/1994_lettre%20au%20general%20x_antoine%20de%20saint%20exupery.pdf
- [2] Saint-Exupéry A. de. (1972). *Oeuvres*. Edition du progrès.
- [3] Сафрански Р. (2005). *Хайдеггер: германский мастер и его время*. Молодая гвардия.
- [4] Сент-Екзюпері А. де. (2014). *Південний поштовий, Планета людей, Військовий льотчик, Маленький принц: Твори в 4 томах*. Вид-во Жупанського.
- [5] Сент-Экзюпери А. де. (1997). *Сочинения в трех томах. Том 3. Очерки. Репортажи. Письма*. Полярис.
- [6] Соловьев Э. Ю. (1991). *Прошлое толкует нас. Очерки по истории философии и культуры*. Издательство политической литературы.
- [7] Старгардт Н. (2021). *Мобилизованная нация: Германия 1939-1945*. КоЛибри.
- [8] Хайдеггер М. (1997) *Бытие и время*. Ad marginem.
- [9] Хайдеггер М. (2003). *Разъяснения к поэзии Гельдерлина*. Академический проект.
- [10] Шморгун О.О. (2014) М.Гайдеггер в нацистській Німеччині: екзистенція Батьківщини на Батьківщині екзистенціалізму. *Університетська кафедра (альманах)*, 3, 101-118.